

HAGABLADET

Nr 1/2006

Här det jordiska av Kraus

AV HANS ÅSTRAND

”Då en swår och långsam sjukdom gjordt mig förwissad derom, att min lefnad snart slutas, har jag härigenom welat förordna och gifwa tillkänna 1^{mo} det i anledning af Herr kammarjunkaren & Högvälborne Grefven Nils Barks mig gifna löfte, min yttersta åstundan er att blifwa begrafwen på Bergshammars ägor, å det ställe Herr Grefwen sjelf dertill utser;”

Så formuleras i ”kongl. Under Borg Rättens Protocoll, hållit i Stockholm den 25 Januarii 1793.” den ”Testamentariska Disposition” som i notarien Henric Engmarks juridiskt oklanderliga utformning blivit ”egenhändigt underskrifwit, som skedde i Stockholm den 13 December 1792” av ”J: Kraus.”

En följd av detta testamente blev också, att det på Tivoliudden nu finns det man kunde kalla Stockholms vackraste och värdigaste gravplats. Hur det blev så kunde berättas i många och långa turer; här skall några tankeväckande etapper och sammanhang antydas.

J: Kraus är årets store jubilar, Joseph Kraus, som av eftervärlden fått morfars namn tillfogat och blivit känd som Joseph Martin Kraus, född den 20 juni 1756 (alltså samma år som Mozart, vilket

åtminstone musikvärlden är ytterst medveten om) – han firade däremot hellre födelsedagen midsommarafton, den helige Johannes Döparens dag, vilket katoliken Kraus tyckte var trevligare. Han dog nästan lika ung som Mozart, den 15 december 1792, och hans lätta kista bars över Brunnsvikens is vid fackelsken till det så utpekade sista vilorummet. Om också kort var vägen dit lika slingrig som fascinerande. Den skall här bara hastigt utstakas.

Kraus föddes i Miltenberg, i det natursköna Odenwald som ligger sydost om Frankfurt, hans far var ”Amtskeller” (ungefär motsvarande drätseldirektör) i kurfurstendömet Mainz, och Joseph fick en god och påkostad utbildning, först vid jesuitgymnasiet i Mannheim, där lägligt nog världens då ”bästa” symfoniorkester verkade och han utöver skolpluggen kunde få den bästa musikutbildning. Sedan följde, förmodligen på faderns order, juridikstudier i Erfurt (där påpassligt nog en Bachelev var domorganist) och särskilt i Tysklands då namnkunnigaste juridikuniversitet Göttingen. Musiken fick här enligt breven hem en smutt grotesk studentikos prägel, men ett annat avgörande intryck blev det långsamt borttynande litterära kottteri som fått fast fot i tysk litteratur,



Joseph Martin Kraus, kompositören som verkade under Gustav III och ligger begravd vid Brunnsvikens strand. I år firas Kraus' 250-årsjubileum. Porträtt målat i Erfurt 1775 av okänd konstnär.

Göttinger Hainbund. Den Sturm-und-Drang-präglade poetik som studenter där odlade påverkade den även tidigare litterärt intresserade och aktive Kraus, som skrivit tyska och latinska lärodikter och ett drama. Man kunde också våga hävda att han även påverkades >>>

HAGABLADET

är en tidning för natur och kultur vid Haga-Brunnsviken. Den utkommer med fyra nummer per år. Lösnummerpris 10 kr.

REDAKTION:

Sverker Michélsen,
Cecilia Önfelt.

ANSVARIG UTGIVARE:

Lars Sundström,
Haga-Brunnsvikens
vänner.



HAGA-BRUNNSVIKENS
VÄNNER

info@haga-brunnsviken.org
Box 23224
104 35 Stockholm

Välkommen till Haga

VÄLKOMMEN TILL HAGAPARKEN PÅ Hagadagen, en dag som går i naturens och historiens och inte minst musikens tecken!

250 år har gått sedan kompositören Joseph Martin Kraus föddes. Han hör till de många gustavianska kulturpersonligheterna som har anknytning till detta område. Solna stad har dragit igång ett ambitiöst jubileumsprogram. Inför Hagadagen har Haga-Brunnsvikens vänner samarbetat inte bara med kommunen utan också med Fjärilshuset Haga Trädgård, föreningen Bergshamra för alla och

Strömma kanalbolaget, och vi är säkra på att den som bläddrar i programmet (sidan 3 och 4 i denna tidning) har goda chanser att själv komponera ihop en lyckad dag i parken.

Hagadagen är nu ett stående inslag på försommaren. För tredje året i rad inleds dagen med Cantemusikören vid Koppartälten klockan 11.00. Tidigare år har föreningen ordnat olika musikarrangemang i (och utanför) parken – desto roligare är det att åter kunna bidra till ett sådant.

För den som vill fördjupa sig i Kraus och de andra så

kallade friluftsgavarna runt Brunnsviken rekommenderar vi tidigare nummer av denna tidning (nr 4/99 till 3/00). Vi vill också gärna slå ett slag för vår hemsida, www.haga-brunnsviken.org, där bland annat äldre nummer av tidningen finns att läsa som pdf-filer.

Vi hoppas att så många som möjligt tar chansen att stifta bekantskap med både parken och musiken denna dag. Väl mött!

Lars Sundström,
ordförande,
Haga-Brunnsvikens vänner.



Kraus grav på Tivoliudden vid Brunnsviken. Nedan detalj med inskriptionen. Foto Solna stad.

►►► musikaliskt, eftersom mycket av det som gjort Kraus till den storslagna tonsättare han strax blev har något av Sturm-und-Drang som grundprägel.

Och av flera skäl, däribland att fadern anklagats för illa skötta räkenskaper (och först tre år senare rentvåddes och återinsattes i tjänst), beslöt Kraus att ge upp juridiken, att aldrig söka arbete i hemlandet utan söka sig ut – och eftersom han i Göttingen träffat den svenske teologistudenten Carl Stridsberg, som lovade guld och gröna skogar i Gustav III:s Sverige, emigrerade Kraus 1778 till Stockholm.

Det blev nu inget av Stridsbergs förespeglningar. I tre år slet Kraus ont på Götgatssbacken, tiggde ständigt pengar av föräldrarna och ville till sist åka hem igen. Men sakta och slingrigt började det ljusna. Kraus hade till en Stridsbergtext skrivit en opera, *Azire*, som godkändes av musikfolk men som mötte starkt motstånd av litteratörer. Likväl antydde operan hans kapacitet. Kungl. Musikaliska Akademiens riddelrige friherre Leijonhufvud fick Kraus invald 1780, som svensk, inte utländsk ledamot, och snart får han libretten till en opera av den raskt avancerande diktaren Kellgren (dennes första men inte sista operalibrett!), och den 1 juni 1781 kommer Tillfället.

Brevet hem 14/6 1781 börjar så: "Äntligen blev mitt verk uppfört på det kungliga lustslottet Ulrichsthal inför kungen, och jag fick tillstånd att själv dirigera det". Det var den drygt 1½ timma långa enaktaren *Proserpin*, som repeterades på *Confidencen*, då en fullfjädrad liten teaterscen. Kungen blev så nöjd – visserligen skulle texten ändras litet, det var ju kungens specialitet, så uruppförandet fick vänta litet (det blev

till 1980 på Drottningholm...) – att Kraus på stående fot blev utnämnd till kapellmästare, strax därpå fick löfte om en "kortare resa till Tyskland, Italien och Frankrike" (som blev drygt 4½ år...) och uppdraget att skriva invigningsoperan till det magnifika nya operahuset vid Gustaf Adolfs torg året därpå.

Så blev det heller inte, men Kraus for vida ut i musikvärlden, växte som personlighet och särskilt som tonsättare. Han bodde sju månader i Wien, träffade sin allra mest beundrade Gluck flera gånger. Denne sade senare till Kraus' främste levnadstecknare Fredrik Samuel Silverstolpe: "den Mannen har en stor stil". Haydn sade också senare: "Vilken förlust är inte den mannens död! Jag har av honom en stor symfoni, som jag bevarar som ett minne av ett av de största genier som jag någonsin lärt känna".

Efter denna på upplevelser så rika



HÄR
DET JORDISKA
AF
KRAUS
DET HIMMELSKA
LEFVER
I HANS TONER

Grand Tour Kraus gjorde 1782–86 blev han hemma i Stockholm musiklivets ankare, utsedd till direktör för Kungl. Musikaliska Akademien, den flitigaste dirigenten (troligen först i Sverige med precisionsinstrumentet taktpinnen) och dominerande tonsättaren. Han blev tydligen därutöver något av ett diskret salongslejon i högre kretsar. Det trevligaste belägget är de musikaliska frukostarna hemma hos makarna Palmstedt på Svartmangatan, där Bellman skrev hyllningsdikter till vackra fru Gustafva som Kraus omgående tonsatte för framföranden där.

De fyra charmfulla kantaterna är sannskyldiga "schubertiader" flera decennier före wienarna – vi bör kalla dem "krausiader"! När Kraus i Stockholms Posten läste om Mozarts död, ilade han till gode vännen Bellman, som skrev en ömsint dikt, genialt tonsatt av Kraus...

Men så tilltager den redan tidigt hotande "tvinsoten". Kraus hinner lagom skriva den mirakulösa begravningsmusiken för Gustav III efter maskeradbalen och några blandade verk till, men sista brevet hem den 30 november 1792 anstränger sig att dölja verkligheten.

Varför blev det nu Tivoliudden? Kraus var, eller blev, som han antyder i brev, en hängiven jägare, sköt sig själv vargar till vinterpälsten, och en av jaktvännerna var tydligen greve Nils Bark på Bergshamra, statssekreterare men också ledamot av Musikaliska akademien.

Vad som började i *Confidencen* slutade alltså på Tivoliudden, och med all rätt har Solna stad nu insett värdet av en sådan musikens världsmedborgare. Vi skall också tydligt visa vad vår förste musikprofessor Carl-Allan Moberg entydigt fastslog: "Kraus var svensk" (tyskarna försöker nu återerövra honom). Han är den genialaste gustavianska musikpersonligheten och en av våra allra största tonsättare.

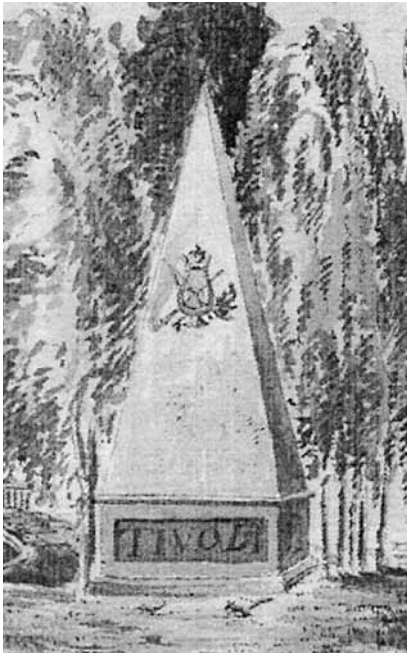
Haga-Brunnsvikens vänner har ett viktigt uppdrag att vårda detta gravmonument. Det första ritades på Silverstolpes uppdrag av en 14-årig Karlbergs-kadett men ersattes 1846 av det nuvarande, nu pietetsfullt restaurerat. Texten där är sant sublim:

HÄR DET JORDISKA AF KRAUS
DET HIMMELSKA LEFVER I HANS TONER

*Hans Åstrand är professor,
ständig sekreterare emeritus vid Kungl.
Musikaliska Akademien.
Hans Åstrand kan man höra föreläsa på Hagadagen
– se programmet här intill!*

HAGADAGEN

KRAUSJUBILEUM * MUSIKPROGRAM



Den 14-årige Karlbergskadetten Eric af Wetterstedts förslag till Krausmonument vid Tivoliudden, 1798.

Det utfördes i trä, förföll och ersattes sedermera av det nuvarande.

Parken är
full av monument.

HAGA – BRUNNSVIKENS VÄNNER

Bli medlem och
bitta nya!

Årsavgift 150 kronor.

Familjemedlem, ungdom
och studerande upp till 25 år: 75 kr.
Föreningar och företag: 275 kr.

Postgiro: 428 37 57 – 5.

www.haga-brunnsviken.org

Haga-Brunnsvikens vänners styrelse

Den 10 maj höll föreningen årsmöte. Styrelsen har nu förnyats och har följande sammansättning:

Ordförande är Lars Sundström.

Ordinarie ledamöter är Märtha Angert Lilliestråle, samordnare mot Förbundet för Ekoparken, Sylvia Dovlén, Désirée Edmar, Margareta Holmberg, Eva Lampel, kassör och ledamot i programkommittén, Sverker Michélsen, ledamot i redaktionskommittén, Cecilia Önfelt, ledamot i redaktionskommittén och Ella Öström, klubbmästare och sammankallande i programkommittén.

Suppleanter är Stefan Przetak, ansvarig för medborgarplanering, Peter Schantz och Ingrid Sjöström.

Kl. 11.00: **Körsång i Hagaparken.**

Dirigent *Göran Staxäng* leder ett 100-tal sångare från kören Cantemus. Samling vid Koppartälten. Gratis.

Kl. 17.00: **Musikalisk salong.**

Carinne Löfgren Williams salong "Låt i linden". Riksspelman *Maria Hulthén* framför egna kompositioner på fiol. Konvaljstigen 4. T-bana Bergshamra, buss 540, 509 till Södra Bergshamra.

Kl. 17.00: **Tivoliudden och Kraus grav.**

En kulturhistorisk vandring under konstnären *Egil Malmstens* ledning. Samling vid Kafé Sjöstugan. Avgift.

Kl. 18.00: **Föredrag med sånginslag på Kafé Sjöstugan.**

Krauskännaren *Hans Åstrand* berättar. I anslutning till föredraget ges två sångexempel (*Öfver Mozarts död* och *Elegi* av Bellman/Kraus). *Maria Wolf* sjunger ackompanjerad av stråktrio. Kvällen avslutas med Kraus flöjtkvintett. Arrangör: Föreningen Bergshamra för alla.

Kl. 15.00: **Ett musikalliskt möte i ord och ton mellan Kraus, Bellman och Mozart.**

På programmet står bland annat musik ur *Fiskarstugan* (Libretto av Bellman, tonsatt av Kraus), *Abschiedskvartetten* (Stråkkvartett), *Divertimento för stråkar i D-dur* samt *Exsultate Jubilate* av Mozart och även Bellmans epistlar. Sopranen *Anna Eklund Tarantino* och Bellmantolkaren *Anders Fröling* står för sången.

De ackompanjeras av en stråkkvartett bestående av *Gentilia Pop*, *Maria Ekwall*, *Kent Carlsson* och *Petja Svensson*.

Lokal: Stora växthuset vid Fjärilshuset. Biljetter: Solna stadsbibliotek (Solna centrum), tel. 734 22 00, biblioteket i Bergshamra, tel. 734 27 60; Fjärilshuset i Hagaparken, tel. 27 41 90.

Biljettpris: 120 kr, barn och ungdomar upp till 18 år gratis.

Arrangör: Konserten är ett samarrangemang mellan Fjärilshuset Haga Trädgård och Haga-Brunnsvikens vänner samt Solna Stad.

* * *

EN AV DE ABSOLUTA HÖJDPUNKTERNA under den fullspäckade Hagadagen blir konserten med musik av Bellman, Kraus och Mozart i det stora växthuset vid Fjärilshuset.

Petja Svensson, cellist i den stråkkvartett som spelar, berättar hur de har satt samman ett program som skall vara lättillgängligt utan att vara lättviktigt, fullt av känsla och atmosfär, ett musikalliskt möte mellan herrar som kanske möttes (Mozart och Kraus) och mellan dem som helt säkert möttes, nämligen Kraus och Bellman.

På programmet står bl.a. divertissementet *Fiskarstugan*, med libretto av Carl Michael Bellman och musik av Joseph Martin Kraus. Musiken har för detta tillfälle arrangerats av Tobias Lundmark för att passa en stråkkvartett.

Handlingen i stycket går ut på att en ädel och skön dam, Camilla, uppvakts av några herrar som båda tävlar om hennes gunst. De två mansroller som stycket innehåller – Tirsis och Damon – har av praktiska skäl komponerats ihop till en, vilken sjungs av trubaduren Anders Fröling. Den sköna damen sjungs av sopranen Anna Eklund Tarantino.

Till den möjliga förhistorien hör att Kraus hade en hög beskyddare och denne hade vid sitt gods en liten sjö med en medvetet enkelt byggd fiskarstuga dit hans gäster kunde ro, helt i Marie Antoinettes anda.

Det kan väl hända att Kraus och Bellman velat hylla sin välgörare och hans hustru genom detta stycke musik. Samtida lyssnare visste säkert vilka som åsyftades bakom de romantiska namnen.

Till konserten kan man åka båt från Strömkajen – om man nu inte har tillbringat hela dagen på Haga och deltagit i något av de många programmen. Från konserten kan man likaledes åka båt, nu inte så långt, utan bara över Brunnsviken till Kafé Sjöstugan.

Dagens Krausprogram fortsätter där med att Hans Åstrand (se artikel här intill) berättar om Kraus. I samband med detta sjunger Maria Wolf, ackompanjerad av en stråktrio, sänger av Bellman/Kraus.

Kvällen avslutas med ett framförande av Kraus flöjtkvintett spelad av Helena Lundkvist, Maria Haasnoot, Maria Wolf, Sara Åsbrink och Krister Persson.

Cecilia Önfelt

HAGADAGEN

SÖNDAGEN 11 JUNI 2006



Krausjubileum

Detta år får Hagadagen en särskild prägel av musik. Det har gått 250 år sedan Joseph Martin Kraus föddes – för att fira detta inbjuder Fjärilshuset Haga Trädgård, Haga-Brunnsvikens vänner, Bergshamra för alla samt Solna Stad till flera Krausarrangemang under Hagadagen. (Läs även mer om

Solna stads fullmatade program på www.solna.se/kraus.) Hagadagen blir ett utmärkt tillfälle att stifta bekantskap med en stor kompositör och ett fantastiskt kulturlandskap! Haga-Brunnsvikens vänner finns på plats under dagen vid ett bokbord framför Koppartälten. *Välkommen!*

◀◀◀ MUSIK- OCH KRAUSINSLAG – SE SIDAN TRE

VANDRINGAR OCH VISNINGAR:

Kl. 12.15: Med Bellman och Gustav III i Haga.

Litteraturvetare och trubadur Bengt Jonshult leder en historisk vandring med musikaliska inslag. Samling vid Koppartälten. Avgift.

Kl. 12.30: Vandring bland småkryp och växter.

Biolog Gunnar Sjödin söker, finner och visar. Samling vid Koppartälten. Avgift.

Kl. 13.00: Cykeltur längs Brunnsvikens stränder.

Samling vid Wenner-Gren Center. Vid styret: Peter Schantz, Haga-Brunnsvikens vänner. Turen går upp till Ulriksdal. Ta gärna med matsäck. Gratis.

Kl. 14.00: Parkvandring i Ulriksdal.

Guide Lasse Brundin. Samling vid Confidencen. Avgift.

Kl. 14.00: Promenad i Hagaparken.

Samling vid Haga Södra grindar. Promenaden leder oss förbi Finnstugan, Plåtskjulet, Turkiska kiosken och Kinesiska pagoden. Slottsarkitekt Erik Langlet. Avgift.

Kl. 15.00: Bergianska trädgården.

Geologisk vandring i parken. Klippor, bumlingar, grus och ädla stenar. Guide Lina Klein, geolog och gemolog. Samling vid anslagstavlan vid entrén. 40 kronor.



MUSEER:

Carl Eldhs ateljémuseum.

Bellevue, Lögebodavägen 10. Öppet 12–16, visning kl. 12, 13, 14 och 15. Entré.

Gustav III:s paviljong.

Vid Brunnsvikens strand i Hagaparken. Öppet 12–16, visning kl. 12, 13, 14 och 15.00. Entré.

Fjärilshuset – Haga trädgård.

Bakom Koppartälten i Hagaparken. Öppet 11–17.30. Entré.

Haga parkmuseum, Koppartältet.

Öppet 12–16. Gratis.

Bergianska trädgården.

Victoriahuset och Edvard Andersons växthus hålls öppna kl. 11–17. Entré 10 resp. 40 kr. Besök i trädgården är gratis. Vandring kl. 15.00, samling vid anslagstavlan. 40 kronor.

Ulriksdal, slottet, orangerimuseet

Öppet 12–16, visning kl. 12, 13, 14 och 15.00. Entré.

Ulriksdal, drottning Kristinas kröningsekipage.

Öppet 12–16, visning kl. 13.40 och 15.40. Entré.

PADDLING OCH RODD:

Akademiska roddföreningen

håller öppet hus mellan 13.00 och 14.00. Kom in och beskåda en äkta inriggad med cox!

Brunnsvikens Kanotklubb

Hyr en kanot! Klubben bjuder på 25 procents rabatt under Hagadagen. Öppet 10.00–20.00. Var ute i god tid!

BÅTTURER STOCKHOLM–HAGA

Kl. 13.00: Strömkajen–Fjärilshuset

Båten avgår från Strömkajen, vid Grand Hôtel. Färden går via Södra Djurgården, Fjäderholmarna, in i Brunnsviken och anländer till Fjärilshusets brygga kl. 14.30.

Kl. 16.30: Fjärilshuset–Sjöstugan–

Strömkajen Båten går via Kafé Sjöstugan (lagom till Krausprogram!) in till Stockholm, ankomst ca 18.00.

Kostnad: Enkel från Stockholm 100 kr, t.o.r. 160 kr. Enkel till Kafé Sjöstugan 20 kr. Biljetter säljs ombord. Förbokning per telefon: 08–587 140 20.

Guide ombord är Henrik Waldenström, med Ekoparken som specialitet.